

лення комплексної системи показників ділової активності, який базується на «квадраті показників ділової активності». Останній включає у себе показники оборотності активів, показники оборотності пасивів, показники тривалості обороту та показники фінансової стійкості. За результатами проведеного кореляційного аналізу було встановлено значний вплив ділової активності на результат господарської діяльності. Наприклад, коефіцієнт кореляції між EBITDA та тривалістю операційного циклу протягом 2009–2014 рр. склав 90,4%. Таким чином, усі показники ділової активності було поділено на «значущі», «відносно значущі» та незначущі.

Для підвищення ефективності управління діловою активністю запропоновано використовувати авторську схему. Основна її практична цінність полягає у підвищенні ефективності ведення бізнесу шляхом контролю й оптимізації показників ділової активності. Також було встановлено, що ПАТ «Овостар» ефективно займається веденням господарської діяльності. Про це свідчить зростання протягом аналізованого періоду таких показників, як коефіцієнт оборотності оборотних коштів (на 92%), коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (на 124%) та коефіцієнта оборотності власного оборотного капіталу (на 55%). Водночас менеджменту вдалося одночасно зменшити тривалість операційного й фінансового циклів (на 49% та 57% відповідно).

Подальші дослідження у цій сфері варто спрямувати на розроблення методики визначення оптимальних значень показників ділової активності та формування матриці їх значущості на основі цієї методики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 185 с.
2. Ковалев В.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / В.В. Ковалев, О.Н. Волкова. – М.: Проспект, 2010. – 424 с.
3. Мешкова Н.Л. Оцінка ділової активності на мікрорівні [Електронний ресурс] / Н.Л. Мешкова. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/104.pdf>.
4. Мешкова Н.Л. Особливості управління діловою активністю підприємства в кризових умовах / Н.Л. Мешкова // Науковий вісник ХДУ: зб. наук.праць. – Вип. 11, част. 5/2015. – Херсон, 2015. – С. 45-48. – (Серія: Економічні науки).
5. Анісімова О.М. Аналіз ділової активності підприємства як система оцінка ефективності використання власних ресурсів / О.М. Анісімова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2013. – № 2. – С. 19-24.
6. Фаріон В.Я. Аналітична оцінка ділової активності та рентабельності підприємств / В.Я. Фаріон // Інноваційна економіка. – 2013. – № 10. – С. 27-33.
7. Урожай побед / А. Пасхвер // Новое время. – 2014. – № 23. – С. 28-32.
8. Офіційний сайт компанії ПАТ «Овостар» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ovostar.ua/en/ipo/regulatory_filings/current_reports/.
9. Офіційний сайт компанії ПАТ «Авангард» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://avangard.com.ua/>.
10. Офіційний сайт компанії ПАТ «Миронівський хлібопродукт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mhp.com.ua/en/investor-relations/financial-reports>.
11. Офіційний сайт компанії ПАТ «Астарт-Київ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://astartakiev.com/>.
12. Офіційний сайт компанії ПАТ «Кернел» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kernel.ua/>.
13. Іскра В.В. Фактори впливу на ефективність використання оборотних коштів українських агрохолдингів / В.В. Іскра // Торговля, комерція, підприємництво: збірник наук. праць. – Вип. 17. – Львів: Львівська комерційна академія, 2014. – С. 108-112.

УДК 338; 339.9

Каламбет С.В.

доктор економічних наук,

професор кафедри фінансів та обліку

Дніпродзержинського державного технічного університету

Галаганов В.О.

студент

Дніпродзержинського державного технічного університету

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВОЄННИХ ВТРАТ І ЗБИТКІВ

У статті розглянуто види воєнних втрат і збитків, визначено взаємозв'язок між ризиками, наслідками, втратами та збитком. Виявлено відмінності між вітчизняною та західною моделями визначення втрат від збройного конфлікту. Досліджено відмінності між категоріями «втрати» і «збитки» від війни, наведено аналіз збитків, спричинених війнами та локальними збройними конфліктами.

Ключові слова: воєнні втрати, збитки, мінімізація ризиків, відшкодування збитків, система безпеки, законодавче регулювання, неокейнсіанська модель.

Каламбет С.В., Галаганов В.О. ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ВОЕННЫХ ПОТЕРЬ И УЩЕРБОВ

В статье рассмотрены виды военных потерь и убытков, определена взаимосвязь между рисками, вытекающими потерями и ущербом. Выявлены различия между отечественной и западной моделями определения потерь от вооруженного конфликта. Исследованы различия между категориями «потери» и «ущерб» от войны, приведен анализ убытков, вызванных войнами и локальными вооруженными конфликтами.

Ключевые слова: военные потери, убытки, минимизация рисков, возмещение убытков, система безопасности, законодательное регулирование, неокейнсианская модель.

Kalambet S.V., Galaganov V.O. THE APPROACHES TO THE DEFINITION OF WAR LOSSES AND DAMAGES

The article shows the types of military losses, determines relationship between risks, consequences, losses and damage. Shows differences between domestic and western models, determine losses from armed conflict. Studied the differences between the categories of «loss» and «damage» of war, and made analysis of damages caused by local wars and armed conflicts.

Keywords: military loss, damage, risk minimization, compensation, security system, legal regulation, neo-Keynesian model.

Постановка проблеми. Війни завжди були невід'ємною складовою суспільного життя. Але якщо раніше розрахунок втрат від воєнних дій стосувався здебільшого втрачених воїнів та артилерійського знаряддя, то в наш час, в добу постіндустріального, соціально орієнтованого суспільства, виникає об'єктивна необхідність у більш організованому та науково обґрунтованому розрахунку. Більше того, для держави і суспільства в цілому необхідно запровадити сучасні концептуальні підходи для розрахунку ризиків та потенційних втрат, яких може зазнати країна від бойових дій та надзвичайних ситуацій, спричинених війною.

Актуальність даної статті полягає в тому, що на сьогоднішній день не існує єдиної методології розрахунку збитків, спричинених бойовими діями. Більшість концепцій, спрямованих на вирішення цього питання, не включають тих чи інших аспектів, і тому не може слугувати об'єктивною системою розрахунку і порівняння. Ті механізми відшкодування збитків, які існують сьогодні, також не відображають цілісної картини і не можуть слугувати повноцінною базою для аналізу та прогнозування. Недосконалість механізму компенсації збитків спричинена рядом стримуючих факторів, таких як концентрація уваги на застарілому законодавстві та недостатність уваги на факторах, що відрізняють сучасні воєнні втрати і збитки, яких зазнавали країни у минулі століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даним питанням займалися як вітчизняні, так і західні експерти. Серед вітчизняних досліджень необхідно відзначити роботи В.Ю. Богдановича, в яких описуються основні фактори повноцінного існування воєнно-політичної моделі держави [3]. Серед російських вчених відзначимо дослідження А. Кульмана та Г.Г. Малинецького, які досліджували функціонування державної системи безпеки та намагались систематизувати дані про збитки від війни та від спричинених нею катастроф [4; 5]. Серед іноземних вчених внесок у розвиток даного питання зробили вчені Уотсонівського інституту Університету Брауна [1].

Мета статті полягає у розробці підходів щодо визначення воєнних втрат і збитків на основі системного охоплення усіх статей видатків, яких буде зазнавати держава, суспільство і особа з метою створення дієвого механізму їх відшкодування, який буде відповідати міжнародним правовим нормам і буде задовольняти майнові і немайнові претензії країн – учасників конфлікту.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою визначення втрат від збройних конфліктів необхідно розрізняти сутність понять «ризик», «втрати» і «збитки» та визначити взаємозв'язок між ними. Як правило, під втратами розуміється частина

наслідків, які пов'язані з негативними змінами в основних сферах життєдіяльності держави, підприємства, особи. Але цей термін має і більш вузький зміст, коли під втратами – санітарними та безповоротними – припускаються жертви, які включають бойові втрати та втрати, що безпосередньо пов'язані з війнами.

За сучасною класифікацією розрізняють наступні види військових втрат (див. рис. 1).

За характером впливу на людину військові втрати поділяються на бойові та небойові. До бойових втрат відносяться військові, тобто ті, хто загинув безпосередньо у місці проведення бойових дій. Необхідно відзначити, що до бойових втрат не відносяться цивільні особи, які постраждали від війни. До небойових належать втрати, пов'язані з необережною поведінкою зі зброєю, недотриманням правил безпеки, загибель або травматизм внаслідок факторів, спричинених бойовими діями (бомби, що не здетонували, підвищення радіаційного фону при використанні ядерної зброї). До небойових втрат також включаються втрати від «дружнього вогню», тобто вогню збройних сил по своїм же військам внаслідок неправильних команд, неточності в отриманих координатах тощо.

Класифікація людських втрат від війни також може включати безповоротні та санітарні втрати.

За визначенням спеціалістів, безповоротні втрати – це військові втрати в особовому складі (серед військовослужбовців сторін, що беруть участь у військовому конфлікті, які безповоротно втратили бездатність) від впливу усіх видів зброї противника і супутніх уражуючих факторів в ході ведення бойових дій. До безповоротних бойових втрат відносяться: вбиті, зниклі безвісті, ті, що потрапили в полон (військовополонені), померлі від ран, звільнені внаслідок інвалідності військовослужбовці. До безповоротних небойових втрат належать втрати, прямо не пов'язані з безпосереднім виконанням бойового завдання, у тому числі у військах, які ведуть бойові дії (загинули в результаті необережного поводження зі зброєю, в аваріях, катастрофах або в результаті інших нещасних випадків, померлі від захворювань в лікувальних установах (у стаціонарах); військові, що покінчили життя самогубством, страчені за вирокком військових трибуналів за різні військові і кримінальні злочини). На сьогоднішній день найбільш уживаною є класифікація людських втрат, яка використовується в НАТО. Дана класифікація включає наступні складові:

- KIA – Killed in action (загинули в бою);
- MIA – Missing in action (зниклі безвісті);
- DOW – Died of wounds (померли від ран);
- WIA – Wounded in action (поранені в бою);
- POW – Prisoner of war (військовополонені) [6].

Наступною складовою людських втрат від збройних конфліктів є санітарні втрати. Їх можна охарактеризувати як військові втрати в особовому складі збройних сил протидіючих сторін пораненими, ураженими різнорідними видами зброї і хворими, які надходять до лікувальних установ на строк більше доби під час ведення військових дій. В залежності від причин, що викликали втрату бездатності та праездатності, санітарні втрати підрозділяються на бойові втрати і небойові (хворі, а також особи, які отримали небойові травми). Санітарні втрати військ прийнято ділити на бойові та небойові. До бойових відносять втрати від зброї противника (травми, опіки, ураження іонізуючим випромінюванням, отруйними речовинами). До бойових санітарних втрат відносять

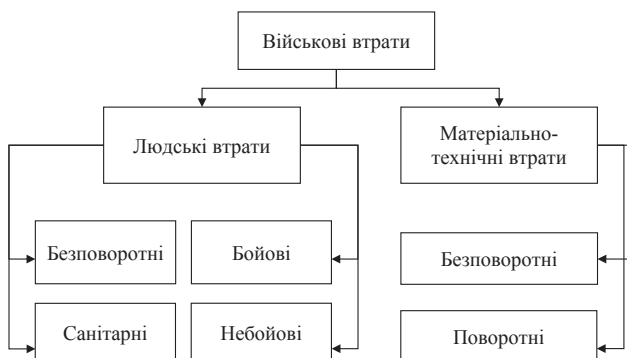

Рис. 1. Класифікація військових втрат

також і втрати обмороженими, так як обмороження в діючій армії найбільш тісно пов'язані з бойовою обстановкою.

Санітарні втрати військ класифікують також й за низкою інших ознак. У евакуаційно-транспортному відношенні поранених і хворих ділять на ходячих і переносних, а також на сидячих і лежачих, що має істотне значення при визначенні потреби в санітарному транспорті. Поділяють санітарні втрати військ також на втрати важкопоранених і легкопоранених. Таке диференціювання має велике значення при визначенні термінів лікування, а отже, і місця, куди слід евакуювати поранених і хворих. Особливу групу складають нетранспортабельні поранені та хворі. Розрізняють нетранспортабельність абсолютну (неможливість перевезення будь-якими транспортними засобами) і відносну, при якій евакуація можлива тільки яким-небудь певним, найбільш безпечним видом транспорту.

Небойові санітарні втрати військ включають втрати хворими, захворювання яких виникло поза впливу зброї, що застосовувалася противником, а також втрати за рахунок постраждалих від небойових травм. Такий поділ носить досить умовний характер, так як виникнення багатьох захворювань пов'язане з бойовою обстановкою (вимушене тривале охолодження, перевтома тощо) [7, с. 162].

Матеріально-технічні втрати від війни включають безповоротні та поворотні. До безповоротних належать втрати техніки та матеріалів, що не підлягають ремонту та відновленню, безпосередньо від ведення бойових дій (знищення техніки в бою, використані патрони та снаряди). До поворотних належать втрати, яких зазнають збройні сили від факторів, що виникли після ведення бойових дій (пожежі, викиди шкідливих речовин) [3, с. 140].

На відміну від воєнних втрат категорія «збитки» як соціально-економічне явище має іншу характеристику. А. Кульман у «Запровадженні в науку про безпеку» під збитком розуміє заподіяння шкоди певній особі, його охоронюваним правом матеріальних і нематеріальних благ в результаті деструктивного впливу оточуючих факторів, тобто як:

- результат негативної зміни внаслідок певних подій, явищ, дій стану об'єктів, що виражається в порушенні їх цілісності або погіршенні інших властивостей;
- фактичні або можливі соціальні та економічні втрати (відхилення здоров'я людини від середньостатистичного значення, тобто його хвороба або навіть смерть;
- порушення процесу нормальної господарської діяльності; втрата того чи іншого виду власності, матеріальних, культурних, історичних або природних цінностей тощо;
- погіршення природного середовища або в навколишньому середовищі людини [4, с. 83].

Г.Г. Малинецький у своїй роботі «Управління ризиками» стверджує, що «збиток – це економічна кількісна величина, яка повинна представлятися у вартісному вираженні.

Іншими словами, збиток – це оцінені наслідки. Оцінка збитків полягає у визначенні його величини в натуральному або грошовому вираженні (економічна оцінка збитку)» [5, с. 140].

Збиток і як соціально-економічне, і як політичне явище включає цілий спектр видів та форм прояву. Найбільш розповсюджені види збитків ілюструє рис. 2.

В залежності від вирішуваної задачі воєнні збитки поділяються на передбачувані та фактичні.

Фактичний збиток – це матеріальні і нематеріальні збитки, яких зазнають суб'єкти господарювання внаслідок військового втручання. Відзначимо, що фактичними збитками вважаються ті, що можуть бути об'єктивно підраховані незалежними експертами в грошовому виразі та оприлюднені для загального доступу. До фактичних збитків належать руйнування будівель та споруд, вихід зі строю обладнання на підприємствах, втрата людьми робочих місць.

Передбачуваний збиток визначається як збиток, приблизний розмір якого було передбачено державою або незалежними аналітичними відомствами з метою розробки механізмів мінімізації даного збитку на економіку та суспільство. Передбачувані збитки включають оцінку від втрати території, природних та паливно-сировинних ресурсів, які на ній знаходяться, та екологічна шкода для навколишнього середовища.

Якщо мова йде про заходи захисту та оцінки ефективності витрат на захист, то всі види збитків будуть називатися відверненими (запобігання). Даний вид збитку є суто теоретичним і тому потребує певних розрахунків. Фактично відвернений збиток – це різ-

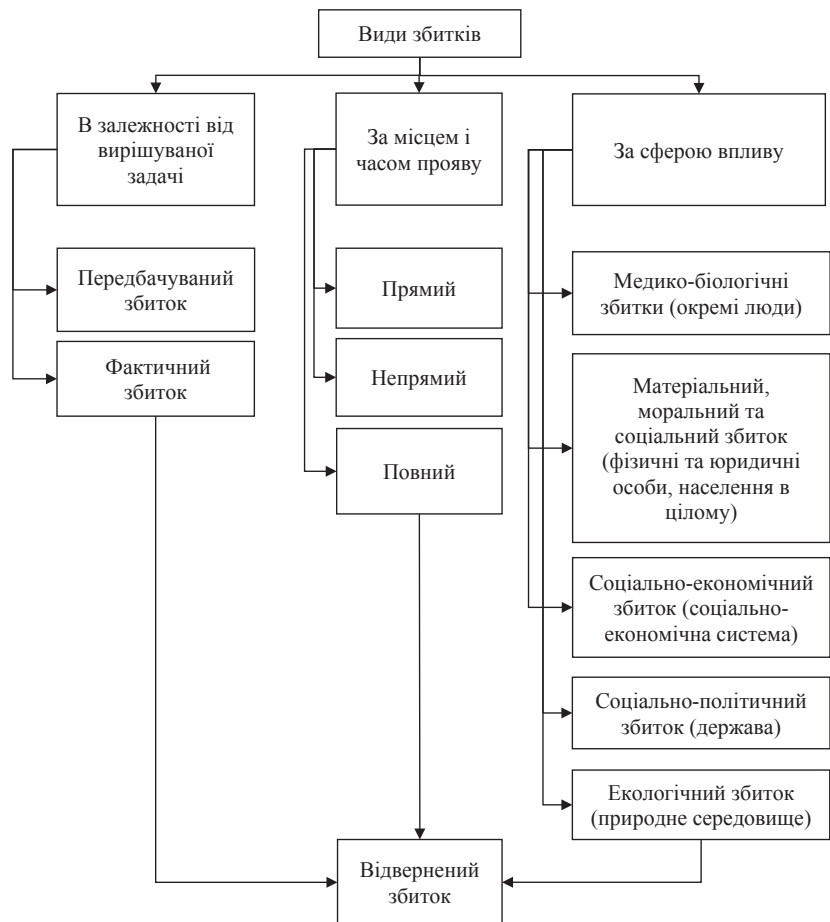

Рис. 2. Основні види збитків від збройних конфліктів

ниці між збитком до прийняття запобіжних заходів і після їх прийняття [2, с. 12].

При розгляді наслідків, спричинених бойовими діями, розрізняють прямий, непрямий і повний збиток. У першому наближенні (верхня оцінка) збитки від збройних конфліктів дорівнюють витратам на відновлення становища, яке існувало до їх настання, тобто прямий збиток.

Прямий економічний збиток від збройних конфліктів пов'язаний з пошкодженням або втратою в результаті впливу війни основних або оборотних фондів, збитком майна третіх осіб.

Непрямий (опосередкований) збиток – це втрати, збитки і додаткові витрати, які понесуть об'єкти, що не потрапили в зону дії негативних факторів війни і викликані порушеннями і змінами в сформованій структурі господарських зв'язків, інфраструктурі, біоценозах, а також втрати (додаткові витрати), викликані необхідністю проведення заходів щодо ліквідації наслідків збройних конфліктів. Найчастіше в циклах генерування непрямого збитку проявляються всі групи наслідків.

Повний збиток є сумою прямого і непрямого збитків. Повний збиток визначається на конкретний момент часу і є проміжним у порівнянні із загальним збитком, який визначиться кількісно у віддаленій перспективі. Необхідність розгляду розподілених у часі або віддалених проявів збитку особливо важлива для ситуацій, коли бойові дії пов'язані з впливом на компоненти навколишнього середовища або впливом радіоактивних матеріалів. Так, термін прояви збитку від аварії на атомній електростанції може досягати 100 років [2, с. 12–13].

Сутність медико-біологічних збитків полягає у нанесенні людині фізичних ушкоджень різного ступеня важкості або втрата життя у процесі ведення бойових дій або від факторів, що були ними спричинені.

Матеріальний, моральний та соціальний збиток полягає у втраті фізичними особами матеріальних та нематеріальних благ, у нанесенні пошкоджень психіці людини та моральному стану суспільства.

Під соціально-економічним збитком розуміється зниження життєвого рівня населення, погіршення соціально-економічних умов у країні, загострення соціальних, житлових та інших проблем суспільного характеру.

Соціально-політичний збиток полягає у підриві авторитету країни, що зазнала військового втручання, перед іншими країнами та своїми громадянами. Наслідком даного збитку стає зменшення

довіри інших країн, іноземних інвесторів та кредиторів, посилення панічних настроїв серед населення.

Екологічний збиток включає в себе екологічні катастрофи та аварії, спричинені бойовими діями. Аварії на певних об'єктах, таких як АЕС, може завдати непоправної шкоди навколишньому середовищу та людям, що проживають на відповідній території.

У світовій практиці також виділяють духовні збитки, під якими розуміється порушення душевного стану людини, тиск на її світогляд, в деяких ситуаціях – порушення прав людини на свободу віри та волевиявлення у плані віри. Даний аспект є найбільш актуальним у боротьбі з терористичними організаціями (особливо релігійного спрямування) та у воєнних діях на їх основі [8, с. 12].

Висновки. Підсумовуючи сказане, відзначимо, що питання визначення та класифікації воєнних втрат та збитків є актуальним як для України, так і для світу в цілому. Досвід іноземних країн, насамперед США, показує, що відсутність чіткої класифікації ускладнює вирішення питання підрахунку економічних, демографічних, екологічних втрат з усіх сторін конфлікту і унеможливорює проведення об'єктивного аналізу процесів, що відбулися, та їх впливу на макроекономічні показники ворогуючих сторін і світової економіки. Надана у статті класифікація воєнних втрат і збитків допоможе більш точно оцінити втрати країн – учасниць війни та спрогнозувати вплив даних втрат і збитків у довгостроковій перспективі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. The official site of Watson institute (Brown University) [Electronic resource] – <http://watson.brown.edu/>.
2. Акимов В.А., Воробьев Ю.Л. Приоритеты XXI века: безопасность и развитие / В.А. Акимов, Ю.Л. Воробьев // Экология и промышленная безопасность. – 1998. – № 8. – С. 3–15.
3. Богданович В.Ю. Военная безопасность в Украине: методология исследования та шляхи забезпечення / В.Ю. Богданович. – К.: Тираж, 2003. – 322 с.
4. Кульман А.А. Экономические механизмы / А.А. Кульман. – М.: Прогресс Универс, 1993. – 188 с.
5. Малинецкий Г.Г., Махутов Н.А. Управление рисками. Реальность и надежды / Г.Г. Малинецкий, Н.А. Махутов. – М.: Издательство МГУ, 1999. – С. 139–144.
6. Офіційний сайт НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/>.
7. Радаев Н.Н. Структура системы управления безопасностью / Н.Н. Радаев. – М.: РВСН, 2000. – 325 с.
8. Экономические механизмы управления рисками [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.obzh.ru/eco/index.html>.